

ԱՐԵՒՄՈՒՏՔ

ԱՐՁԱԳԱՆԳ ԵՒՐԱԳԱՅԻ ԼՈՒՍԱՐԱՐՈՒԹԵԱՆ.

Ա. խոր. քի. 5. Հրատարակի ամիսը երկու անգամ՝ հունիսի 1-ին և օգոստոսի 1-ին։ Կարգավիճակը. — Քաղաք, Պետք Փետրվարյան, 23, rue de Fleury. 1850 Կարգ 1.
— Պայիս, Արգոս Սեռնա — Իզմիր, Արգոս Միլիտարան. — Եգիպտոս, Արգոս ՏԼԻ Կապարեան Եղբայրք։

ԿԱՅՈՒՆ ԶԱՌԲ.

Ֆրանսացի լրագրիչներու համար գրուած օրհներդ չենք որ պրական հրատարակում մը քաղաքական նիւթերու վրայ խօսի։ Արեւմտեւոր ազատութիւն չ'ունի օրինակ Վեհափառ կայսեր ազգու և ազնիւ հետք մարգարտիւն և իր բնական գոյններուն հոյսերը։ Սակայն անմահական է որ անոնց ուշադրութիւնը չ'ընդհատուի քանի մը տաղերու վրայ որք ֆրանսացի թշնամիներու բերանը կը կտրիկեն։ « Եթէ մէկը ինձ հարցնէ, կ'ըսէ Նորին Վեհափառութիւնը, Թէ ի՞նչ բան ունի Ֆրանսա այն հեռաւոր երկիրներէն, վրայ դարձը Եւրոպայի կ'ոռոզէ, կը պատասխանեմ. Ֆրանսային շտեր կը պահանջէ որ ներկայ գտնուի հոն ուր արդարեւեան և յատուկութեան իրաւունք մը կ'երեւի և սրտաւրանալիս կը խնայէ։ »

Վեհափառ կայսեր այս բառերը անձնական փափագ մը չ'են սեպուիր. կրնանք բոլոր որ ֆրանսացի տաղերիչներու օւսանդութեան արձագանքն է այն։ Շատ հեշտ չ'իրեւանք և կը համազօրինք որ այս երկիրն մարդասէր սէրութեան շնորհքով երկա երկը փոքր ժափուկայնէր ազգութիւն գտան և այս որ մարդկութեան մէջ տեղի մ'ունին։

« Աստուծոյ զինուոր » ըստ Նէքսթի գաղղիացիներու հոսնար և Նարոյիսի Գին խօսքը զայս կը հրատարակ լիապիս։

ԵՐԵՐ ԶԱՌ

Ներառուի օրագրիչները ստորագրութիւն ունին, տալու զիջքը, երեւելի մեղքներու ցանկ մը հրատարակել և համառօտի չիշել այն ամէն վերջերը որք նշանակութեան արժանի են։ Այս ստորագրութեան մէջի գովելի

կ'երեւի, փառն զի նոն անհերիւ կը տեւանին ոյիտանի անձնաւոր սակաւութիւնը և ճշմարիտ ծառայութիւնը որ մարդկային ազգը կ'ընդունի անոնցմէ։ Տարեգոյիսին, այս ցանկը աչի ուղով բնական տանն, մէկ քանի հարցերու անունը տեսանք հոն, և զրեւել ահա մայ մեր տաղին սղարմէլի վեհաւոր ապեւնիս եկաւ։ Ի՞նչ այնքան վիճակ և թնշ տխուր պատկեր։ Նարմիս մէկ Հայերը ուշադրութիւնը չեն հաւատարի կրիւնէր յապելու և անոր պատճառաւ անհերիւ տանքուկա համար... Ուրիշ կողմ հայերն որ թիշ մը միտարարներ...

Օտարներէն նորմաւորաւ առաջին Հայն է Ահպաճօն իշխանը, Սաւորայի աւերածեան ամենէն նորմաւոր զօրապետներէն մէկը։ Ամէն մարդ կը յիշէ որ Երզնէ պատերազմին ժամանակ այս քաղ իշխանը Հոյսաւորանի կողմերը կը գտնուէր, և Սահմանաւ բանակին գլխի կը դնէր։ Պայաղխար յաղթութիւնը ոչ միայն Ասիայի այլ և բոլոր Ներառուի մէջ մեծ ազգութիւնը բոլոր և իր անունը փառքով պատկերէ Հայկական պարագիտին այս յաղթութիւնը ոչնչան տրախութիւն տուաւ, կ'ըսեն, Սաւորայի կայսեր՝ որ անոր յաղթ անհերիւ ոյիս տարի չիք և նոյն վայրկեանին իր շնորհակարարութեամբ փառաւոր նշան մը գրկէր է իրեւ յիշատակ իր անձնական զգալութիւններու։ Եւ իրաւի, Ահպաճօնին ըրած յաղթութիւնը ստու բանակին մի միայն երեւելի զօրն է, և եթէ այն ոչ չ'ըլլար կայսերի է որ Երզնէ պատերազմի ժամանակ յաղթութիւններէ ուրիշ յիշատակ յիշար պատմութեան մէջ։ Եւ այս միակ յաղթութիւնը Հայկայ Ժողովն մը կը պարտաւորի Ռուսիայի տերութիւնը։

Փառն և վարձատու անձնէր կը հաստատեն որ Ահպաճօնին ոյիս ուսկանակա և այն կոյմերու տեղադրութեան հմուտ թիշ զօրաւոր կը գտնուէր Ռուսերուն մէջ։ Իր յնական ձիւրքերը բարեմիս էին և իր բոլոր կեանքը արիւթեան և բարութեան հիւսմէ որ իր անունը անմահանայի պիտի պահէ։ Ահպաճօնն ապագիւրներու մէջ։ Ահպաճօն վիպ մը կը պատմէ որ իր ճապարէր կարգի գալու շնորհակարար կատարել է և ուստ և հայազգի զգացքը չեն վեշ քաղի մը կարտար։ Թիքիլի Հայերը՝ Լախաւորեւորութիւններու, ուրիշ պարտաւորութիւն մը ունին ի գործ դնելու, իր

վարքը տպել տալ : Պէտք ունի յիշատակարանը տնկէ ուրիշ զարդ չպահանջէ :

Նրկորդ ազգայինը, որ կ'երեւի մեր առջև, Առաքել Պէյն է, Նուպարեան ընտանիքէն որ այնքան երեւելի ծառայութիւններ ըրեր է Նգիւտոսի փոխարքաներու : Առաքել Պէյն մասնատրապէս ճանչցանք, երբ Ներոպայի մէջ իր ուսումը կատարելէն ետքը, Իզմիր դարձաւ, ուր կ'աշակերտուէինք մենք այն ատեն : Թէ՛ Նուպար Պէյն և Թէ՛ ինքը հայերէն չ'էին զիտեր և մեզի յանձնուեցաւ որ մայրական լեզուն նորէն յիշել տանք այս սղնիւ երիտասարդներուն : Նրբ կը յիշենք իր վառվառ գէմբը, զարմանալի ըմբռնումը և կատարուն քաղաքավարութիւնը չ'ենք կրնար չտրամիլ իր վաղաժառանգ կեանքին վրայ : Առաքել Պէյն իր մեծ եղբորմէն աւելի ուշ գնաց Նգիւտոս և հեգեաբար ժամանակ ունեցաւ հայերէնը ըստ բառականին սովորելու : Մեզի հետ ոչ իրբն ազգական կը վարուէր այլ իրբն ընկեր, և անզաղար կը սրբազրէր մեր ֆրանսերէնի սակսութիւնները : Շատ կ'ուզէր որ իրեն ընկերանայինք յնգիւտոս, բայց Ներոպային համարը մեր միտքը մտեր էր և ականջ չդրինք իր խօսքին : Մի և նոյն օրը Իզմիրէն ելանք, ինք Աղեքսանդրիտ և մենք Բարիդ ուղեւորուելու համար : Իր վերջին խօսքն եղաւ մեզի. « Կարելի է որ ուլ չտեսնուինք » : Նւ արդարեւ մէյ մ'ալ զինքը չտեսանք և յարաբերութիւն մ'անգամ չ'ունեցանք իրարու հետ : Կարծիքներու տարբերութիւնը՝ ծնամտութիւնէն աւելի կը բաժնէ մարդը : Միտքով տարբեր էինք, բնակութիւնով՝ հետ կ'ապրէինք, անոնք կը բարձրանային և մինչև բաշտներու աստիճան կ'ելնէին, մենք կ'իջնէինք մինչև աստիճաններու կարգը ուր տեսանք, օր մը, ազատութեան սիրաբոյր գէմբը որ մեր կեանքին երազն է մանկութիւնէն ի վեր : Այս չ'արգիլէր որ Առաքել Պէյն հաղուազիտ ձիրքերը և բարի սիրտը հրապարակաւ գովէր և իր անունը յիշենք ազգայիններու առջև իրբն օրինակ հետեւելու արժանի : Նրկորասարդ Պէյն զրեծէ տասներկու տարի Նգիւտոս մնաց և այս փոքր ժամանակի մէջ ոչ միայն լեզուին, սովորութիւններու, օրէնքներու կատարելապէս տեղեկացաւ, այլ և օրէ օր սկսաւ քաղաքատրութեան և տնտեսական զիտութիւններու մէջ իր հանճարը յայտնել, անանկ որ ընդհանուր գաւառակալի իշխանութիւնը տրուեցաւ իրեն բարձրադատի Սայիտ Բաշայէն : Ինք առաջին քրիստոնէան է որ Օսմանեան երկիրներու մէջ այսպիսի բարձր պաշտօն մ'ընդունի և ամէն փառքով կատարէ զայն : Իր հանճարը երկու ծնամիլի գէմ կը զինուէր երբ Խարզումի կառավարութիւնը իր վրայ կառնուր, բարբարոսութեան և կլիմային : Առաջինին յաղթել իր անուշտութեամբ և իրաւասիրութեամբ ու մահմաական բաղմութիւն մը փորձով համոզուեցաւ Թէ՛ քրիստոնէայ մը կրնայ իր վրայ իշխել, արդա-

բութեան սահմանէն չ'ելնել և կրօնը չ'ծնամանել : Նրկորդէն յաղթուեցաւ և ծաղիկ հասակին մէջ մեռաւ ինչ ատեն Նգիւտոս աւելի մեծ ծառայութիւններ կը յուսար իրմէ : Ողբալի այլ փառաւոր մահ, վասն զի ճշմարիտ փառքը սրարտաւորութիւն մը հաւատարմութեամբ կատարելէն կը ծաղի : Քաղաքական պետին արիւթիւնը նուազ չ'է դօրապետի մը քաջութիւնէն որ պատերազմի դաշտին վրայ մահ կը գտնէ :

Բարձրադատի Սայիտ Բաշան, որ դայս լաւ գիտէ, շատ կսկիծ զգացեր է Առաքել Պէյնի մահը լսելով, վասն զի զիրին չէ տրթուն և զիտուն պաշտօնակալի մը կորուստը լեցնել :

Նրկորդ ազգայինն է հարտարապետ Նիկողոս աղան, Քալֆայեան բարեպաշտ ընտանիքէն : Առաքել Պէյնի նման այս անձն ալ Բարիդ կրթութիւն և իր արհեստը սովորէր էր : Մինչև այսօր Սեհդ Պարսի և Նեղարուեստի վարժարանին մէջ, ուր աշակերտած է, իր յիշատակը գովելի կերպով կը կրկնուի տեսուչներէն : Զինքը մէկ անգամ միայն տեսեր ենք և այն՝ հալիւ Թէ քանի մը բաւէ : Բայց լաւ կը ճանչեանք իր բարոյական կատարելութիւնները դորս մի առ մի յիշել շատ երկար կ'ըլլայ : Այս կատարելութիւններու առաջինն էր ծագուն բարեբարութիւնը որով բազմաթիւ ընտանիքներ կը մխրթարէր : Պօլիսի մէջ իր հանճարին արդիւնքը մասնատրապէս կը տեսնուի արքայական նոր պալատին վրայ և Թէօֆիլ Վօթիէին պէս հմուտ և արունասագէտ (artiste) համբողջի մը զարմանք կը պատճառէ : Դժուարին էր իրմէ պահանջուած խնդիրին լուծումը և հասարակ տաղանդի բան չ'է ասիական հարտարութիւնը երոպականին հետ խառնել և հրաշակերտ մը երեսան հանել Պօլիսի ծովեզրին վրայ : Նիկողոս աղան կարող եղաւ այս դժուարութիւնը լուծել և Վեհափառ Սուլթանին համակրութիւնը բոլորովին զրաւել : Թէօֆիլ Վօթիէին և ուրիշ օտարազգի արուեստագէտներու ըսածին հայելով այս պալատին ներսը շատ նոր ձևեր կը պարունակէ և մարդու երեւակայութիւնը կը յափշտակէ : Օտարները կը գովեն նաև մզկիթի մը ձևը և շէնքը :

Զենք կարծէր որ Նիկողոս աղային տաղանդը յետին բարձրութեան հասած էր իր հասակին մէջ : Համոզւած ենք որ եթէ մահը խնայէր զինքը, իր արուեստագէտի հանճարը աւելի նշանաւոր կերպով պիտի փայլէր ուրիշ շէնքի մը վրայ : Անգութ մահը հոս ալ չ'ծողաց որ հայու մը ձեռքով գեղարուեստները հաստատուին և ծառային Արիայի առաջին ծագատրութեան մէջ :

Այսպէս անա երեք հայու զաւակ իրարմէ անհուն հեռատրութեամբ բաժնուած և զրեծէ աշխարհիս երեք ծայրը, լուսատրութեան կը ծառայեն և երեւելի կ'ըլլան երեք անբութիւններու մէջ : Մէկը ուսուի դժուարին վրայ մեծ յաղթութիւն կ'աւելցնէ, միւսը բարբարոս երկրի մը

հոս կը կրկնենք ինչ որ ուրիշ անգամ ըսեր ենք, լուսաւորութիւնը միտքի ազատութեամբ կ'սկսի և կը սահմանի : Ահաւաստի սոսկալի օրինակ մը կրօնական մղի եռանդին :

Բրտախայի աւանի մը մէջ հովիւ մը կար որ շատ հատատար էր և որ սովորութիւն ունէր տեղացի վարժապետին հետ երկարօրէն խօսիլ միշտ կրօնքի այլ և այլ նիւթերու վրայ : Վարժապետը անոր առջեւ շատ անգամ կ'ախտար ըսելով թէ՝ հաւատքը և շերմեանդութիւնը օրէ օր սղակելու վրայ են երկրէս և հին առնելի մանաւանդ նահապետներու ժամանակին եռանդը ալ չտեսնուիր մարդերու քով : Ամէն սիրտի մէջ, կը յատկեցնէր անիկա, այսօր մէկ աստանայ մը կը գտնուի և մէկը չգիտէր աստուած պաշտել զիրքերու պատուիրանին համեմատ : « Նայէ Աբրահամ նահապետին աղջիկ եռանդը և մանաւանդ հնազանդութիւնը որով աստուծոյ հրամանը կատարեց ու իր Բահակ որդին զոհեց : Ո՞վ հիմակ այսպիսի հնազանդութիւն մը ցոյց տալու կամք ունի, ո՞ր սիրտ այսպիսի աստուծոյն թիւնով կը բարբոթի, ո՞վ կ'զգայ այսպիսի զոհին արժէքը... : Միթէ ամէնքս երկրային փափագներով չենք մաշիր և երկինքը չենք զոհեր մեր վայելքին : » Հովիւը այս և ասոր նման խօսքեր կը լսէ վարժապետէն և իր երեսակայութիւնը բոլորովին կը վրդովի : Այնպէս կը կարծէ թէ՝ իր հաւատքը թոյլ է և ամօթէն կը կարմրի յիշելով որ տակաւին Աստուծոյ հաճելի բան մը չ'է ըրեր իր կեանքին մէջ : Այս մտածութիւնը իր միտքը կը պաշարէ, ամէն օր զինքը կը տանջէ, կը բորբոքէ և վերջապէս կ'որոշէ Նահապետին զոհը կրկնել իր հաւատքին սրբութիւնը և սրտին հնազանդութիւնը ամենուն յատենելու համար : Եւ անա սլարդ հովիւը կ'ըլլայ մղեցին հաւատաւոր մը :

Անիկա երեք աղայ ունէր զորոնք շատ կը սիրէր : Որ մը լսածներէն իր երեսակայութիւնը այնքան կը բռնկի որ ժամանակը եկաւ ըսելով երեքն ալ մէկ սենեակի մէջ կը ժողովէ, զուռը կը կողտէ, տապար մը կ'առնու և շէշտակի հարուածով առջինեկին զլուրը կը կտրէ ու աղօթքի միմունջ մը կը հանէ իր բերնէն : Միւս երկուրը հայրական կատաղութիւնէն դարհուրելով կ'սկսին լալ, պռալ, աղերսել որ իրենց խնայէ, բայց ի զուր : Մոլեւանդ հայրը երկրորդ հարուած մը կուտայ և անագորոյն սիրտով կը զոհէ միւս որդին ու նորէն աղօթք կ'ըսէ : Այս ահռելի վայրկեանի մէջ սլարդ զաւակը ծունրի վրայ կուգայ, արտասուայ իր աչերով կը պաղտաւ որ իր վրայ զծայ և իր անմեղ արիւնը չ'ծալի յանիքաւ : Հովիւը այս որդին միաներէն աւելի կը սիրէր և անոր դարհուրած դէմքը և արցունքը անսնելով, պաղատնքը և լալիւնը լսելով, վայրկեան մը կը դադրի, սիրտը կը շարժի, կը կակղի, մարդու զգայութիւնները կ'սկսին խլրալ իր ներսը և կ'աշ-

խատի իր մահաշունչ կամբը դնակ : Բայց մէկէն իր մօրի երեսակայութիւնը կը կարծէ որ աստանային զրդուն է այն և ամէն զծութիւն կը թռի վրայէն : Նորէն տապարը կը յափշտակէ և անմեղ մանկիկը արիւնաթաթաւ կը զլորի իր ոտքերուն քով ու հոգին կը փչէ : Այս ընելէն ետեւ, հովիւը կ'սկսի աստուած փառաւորել և աղօթել որ իր զոհը ընդունի : Ամենեւին փախելու կամք մը չ'այտնէր, ընդ հակառակն ինք իր բերնով ըրածը կը պատմէ և կը զովուի : Կ'երթայ դատարին անձնատուր կ'ըլլայ և բոլորովին համոզուած աստուծոյ հաւանութեան վրայ՝ մարդերու դատախիբը կ'անգոսնէ : Դատարոնները մահու կը դատաւարտեն զանիկա, բայց Ֆրէսէրիկ Բ անոր սարսափելի եղեռնագործութիւնը լսելով կը արամի և չ'ոգուր որ սլատիժը կատարուի : Գիտէր այն թագաւորը որ կրօնքի մօրի եռանդը տեսակ մը յիմարութիւն է և կը հրամայէ որ Պէրլինի խնձրեւուն տունը դրուի մինչեւ ի մահ : Եւ միջին դարու մէջ այս հովիւին նման մարդերու բազմութիւններ կային և այս կերպով աստուած կը պաշտէին... : Միտքին չ'հատապիքը կուգայ :

ԻՇԽԱՆ ՆԱԲՈՂԻՅՆ :

Ինչպէս որ Արեւմուտքին 4 թիւին մէջ խոստացել էինք՝ անա կը նկարագրենք իշխան Նաբօլեօնի վարքը, բայց մեր ընթերցողներու փափագին համեմատ, կ'ուզենք Պօնաբարդ ընտանիքին վրայ խօսիլ նախ համառօտիւ :

Պօնաբարդ անունը ԺԲ դարուն վերջերը միայն կը յիշուի պատմութեան մէջ Իզախայի կողմէրը : 1622ին Լուի-Մարի-Ֆօրթիւնէ Պօնաբարդ Իզախան կը թողու և կ'երթայ Քօրսիքա ուր կը տեղաւորուի իր զաւակներով : Ասոր յաջորդներն են որք այսօր կը տիրեն Ֆրանսայի և որք այնքան երեւելի եղան աշխարհի մէջ : Իր թոռ, Շարլը Պօնաբարդ, 1767ին կին կ'առնու Լէ-Ռիճիա Բամօլինօն որմէ կ'ունենայ ուժ զաւակ. Յովսէփ, Նաբօլեօն, Սիլվա, Լուի, Բօլին, Քարօլին և Ժերօմ : Կը մեռնի Մօնթելիէրի մէջ 1785ին : Լէ-Ռիճիա Բամօլինօն այրի մնալով և Բաօլի դորաւարէն աքսորուելով կուգայ Մարսիլիայի կողմէրը կ'իյնայ յետին Ռշտաւորութեան մէջ : 1814ին՝ իր աշխարհակալ զաւակին անկումէ ետեւ, Հռոմ կը քաջուի և 1856ին կը մեռնի հոն : Այս տիկինը իր կարգէ զուրա աղօթութիւնէն դատ բարի և ազնիւ կեանք մը ունէր միշտ :

ՅՈՎՍԷՓ ՊՈՆԱԲԱՐԴ. 1806ին Նաբօլիայի և 1808ին Սարմիայի թագաւոր կ'ըլլայ, մինչեւ 1815 իր իշխանութիւնը կը վարէ և երկու դուստր թողով կը մեռնի :

ՆԱԲՈՂԻՅՆ ՊՈՆԱԲԱՐԴ. իր անունը ամենուն յայտնի է և իր ըրածները պատմութեան մէջ կ'արձանագրուին :

նաւորապէս զինքը կը գովէ կայսեր զրկած թողութեան մէջ :

1856ին ճամբու ելաւ, բաղմամբ զիտուններու ընկերութեամբ, Բալանտաի կողմերը տեսնելու համար և բաւական ժամանակ հոն մնալով շատ մը հետաքրքրական բաներ բերաւ բնական պատմութեան թանգարաններու համար : Երբ զրազիրներէն մէկը, որ սղգով լէճ է, այս օգտակար ճամբորդութեան պատմութիւնը զրած և հրատարակած է :

Ինչպէս ըսինք ասկէ առջի թիւին մէջ՝ յունվարի 50ին էմմանուէլ Բ. թագաւորին աղբիւրին հետ կարգուեցաւ և իր ամէն բարեկամները կը յուսան որ Եղալիայի ազատութեան համար իր դօրութիւնը չպիտի խնայէ : Ազազայ գէտքերը աւելի նշանաւոր կերպով պիտի յայտնեն այս իշխանին մտտական և ազատական արժէքը : Այն ժամանակ նորէն իր վրայ խօսելու առիթ կուսնանք :

Ա.Ռ.Ս.Կ.

Երբ ծառ մը մինակ է՝ հողին երեսը հողմակոծ կը տատանի, տերեւածառի կը վնասուի և իր ճիւղերը, զէպ ի վեր ելնելու տեղ, կը խոնարհին և կարծես թէ երկիրը կը խնդրեն :

Երբ տունի կը մինակ է՝ արեւին բոցին գէմ չկրնալով պատասպարուիլ կը ծմրի, կը գօսի, կը մեռնի :

Երբ մարդ մինակ է՝ բռնութեան հովը կ'ընկճէ դաշնիկաւ և աշխարհիս իշխաններու մոլեգին տէնչը կը ծծէ այն ամէն հիւծը որ իր սնունդն է :

Մի նամակը ուրեմն ժայռին և տունիին որ մինակ են, իրարու միացէք, կանակ եղիք և զիրար պատասպարէցէք :

Որքան որ անմիաբան մնաք, որքան որ անձնական հողը միայն ունենաք՝ ծռուաւորութիւնէ, աղէտքէ և ճնշումէ ուրիշ բան մը չ'էք կրնար յուսալ երբեք :

Ճնճղուկէն տկար ինչ կայ, ծիծառնէ անդէն ինչ կը տեսնուի. սակայն երբ զիշակեր թռչունը երեսան կ'ելնէ, ճնճղուկները և ծիծառները կարող կ'ըլլան զայն վռնաւելու, անոր բոլորաբար անհետիւյ և միանամուտ հալածելով դանի :

Ճնճղուկը և ծիծառնը թող ձեզ օրինակ ըլլան :

Այն որ իր եղբայրներէն կը բաժնուի երկիրին ձեռք կ'իյնայ : Բարեկու տուն երկիրը իր հոռւէն կ'երթայ, հանգչելու տունն իր քովը կ'ընտրի և քնելու տունն ևս իր բարձը չ'օրորուի :

Ուրեմն եթէ մէկը ձեզ հարցնէ. Բանի հողի էք : Պատասխան տուէք. մի երբ, վասն զի մեր եղբայրքը մենք կը համարուինք և մենք՝ մեր եղբայրքը :

Աստուած ոչ մեծ և ոչ սղգալի, ոչ տէր և ոչ գերի, ոչ

թագաւոր և ոչ հպատակ ստեղծեց. բոլոր մարդերն հաւասար ըրաւ : Բայց մարդերու մէջէն ոմանք աւելի հումկու, աւելի մարմնեղ, աւելի ուշեղ և աւելի կամքի տեր են և անաւաստն կ'աշխատին միշտ միաները նուաճել, ինչ տունն հպարտութիւն և տոբանքը անոնց սիրտին մէջ եղբայրական սէրը կը խեղդեն :

Աստուած զիտէր որ այսպէս պիտի ըլլար և անանոր համար է որ մարդերու հրամայեց զիրար սիրել որպէս զի միասիրտ միակամ ըլլան և տկարները դօրաւորներու ներքեւ չ'զլորին : Վասն զի այն որ մէկ մարդէ աւելի հումկու է, երկուքէն նուաղ հումկու կ'ըլլայ, և այն որ երկուքէն աւելի ուժ ունի չորսէն ստորին կը գտնուի և այս կերպով տկարները ամէն վրասէ կրնան աղաւթի երբ, իրար սիրելով, ճշմարտապէս կը միանան մէկդմէկու :

Մարդ մը ճամբորդութիւն կ'ընէր լեռի վրայ և այնպիսի տեղ մը հասաւ ուր մեծ ժայռ մը ճամբային վրայ զլորուելով դայն կը խախտէր. և ճամբայէն դուրս անցք մը չկար ոչ յաջ և ոչ յանձակ :

Այս մարդը, տեսնելով որ հոն պիտի մնայ, փորձեց ժայռը տեղէն շարժել և ճամբայ բանալ : Շատ յաջնեցաւ, քերտ ծախեց, բայց ընդունայն :

Ասոր վրայ, արտամալի և յուսաբեկ նստաւ և ըսաւ. վայ ի՞նչ, ինչ պիտի ըլլամ ես հոս երբ զիշերը գայ և զիս պաշարէ միայնութեան մէջ ուր ոչ պաշարք ունիմ, ոչ ապստէն և ոչ գէնք մը. ինչ պիտի ընեմ զիշեր տունն ուր կատաղի զաղանները դուրս կը ծախին որս բնաւելու համար :

Մինչ զեւ անիկա այս խորհուրդով կը յուղուէր ուրիշ ճամբորդ մը վրայ հասաւ որ առջինին պէս սկսաւ աշխատիլ, ժայռը շարժել. բայց տեսաւ որ իր կարողութիւնէն վեր բան է այն և նստաւ միւսին քով լոյն, կորագլուխ :

Այս հորինէն ուրիշ շատերն ալ եկան և մէկիկ մէկիկ աշխատեցան ճամբայ բանալ, բայց չկրցան ժայռը հրել, և ամէնքը անաբեկ շուարած կը մնային հոն :

Ի վերջէ անոնցմէ մէկը ըսաւ միւսներու. Եղբայրք, հայր մեր մը ըսենք, գուցէ աստուած գծայ մեր վրայ այս նեղութեան մէջ :

Նւ ամէնքն անոր խօսքին հաւանեցան և իբրոր սրտէ Հայր մեր մը ըսին միաբերան :

Աղօթքէ ետեւ խրատատու ճամբորդը ըսաւ նորէն. Եղբայրք, այն որ մէջերնէս մէկը չկրցաւ մինակ ընել ո՞վ զիտէ եթէ ամենքս միակամ կարող չ'ենք ընելու :

Այս խօսքի վրայ ճամբորդները մէկէն ոտքի ելան, ժայռը մղեցին, մէկ զի զինքն դայն և խաղաղութեամբ ճամբանին շարունակեցին :

Ճամբորդը մարդն է, ճամբան՝ կեանքը, ժայռը, այն ամէն աղէտքները որք իրեն կը հանդիպին ամէն քալ անհետն :

ՄԱՆՐ ԼՈՒՐՆԵՐ.

— Կ'ըսուի թէ՛ Կաճիկեանն սրբոնն Յակոբը փիլիսոփայութիւն դաս առնելու սկսեք է և Սօրպօն կ'երթայ կուգայ խորհուն դէմքով և լի գիրքերով: Սօրպօնի աշակերտները, որք միշտ կը սիրեն հեգնել և ծիծաղել, զինքը կրան քիչքք անուաներ են... Պարոն Կաճիկեանը էջփէտիտութեան աստիճանը առած է իր տէրութիւնէն և արդէն աստուածաբանութիւնը լաւ գիտէ ընորհիւ Պ. Գ. Այվաղովսքիին, որուն դասերը, խրատները և խորհուրդները (խորհուրդ մեծ և սքանչելի) իր մտքը բացեր են: Պ. Կարճիէին փիլիսոփայութիւնը զինքը բոլորովին պիտի լուսաւորէ, և շատ չերթար նոր Թաւրիզ Անյաղծ մը պիտի ունենանք հինէն առելի... խորագրէ: Ինչո՞ւ չէ. մի՞թէ Բարիզ նոր Աթենք չհամարուիր: Պ. Կաճիկեանը փառստումաձայ աշակերտ մ'է, կ'ըսեն ոմանք, և չհաւատու կը դարձնեն, բայց կը մոռնան առակը. լաւ է՝ ուշ քան թէ երբէք: Մենք հաւատարմ ենք որ մեր հայրենակիցը պիտի յաջողութիւն գտնէ և փիլիսոփայի մը վկայականով պիտի դառնայ Պօլիս իր բարեկամներուն քով: Էջփէտի-աստուածաբան-փիլիսոփայ հայ մը դեռ չ'էինք տեսներ: Այս փառքին ալ հասանք. եկու տէ՛ հայերուն լուսաւորութեան վրայ կոսկածէ ապստեղեան:

— Պէ՛միայի մէջ 262 օրագիր և հանդէս կը հրատարակուին այսօր: Չկայ ազգ մը երկրի վրայ որ այսչափ հրատարակութիւն ունենայ համեմատութեամբ իր ժողովուրդին: Բոլոր ստորագրողներու թիւն է 110,000 և մինչեւ 120,000: Ըսել է որ, միջին թիւով, ամէն օրագիր 400 ստորագրող ունի: Բայց մայրաքաղաքին մէջ չորս լրագիր կայ որք տասնակում հազար ստորագրութիւն իրենց կը քաշեն:

— Կ'ըսուի թէ Սըն օրագիրին հրատարակիչը հնարք մը գտեր է որով թերթի մը երկու երեսը մի և նոյն տուեն պիտի տպուին: Այս կերպով մէկ ժամի մէջ 44,000 հազար լրագիր տպել զիրեն պիտի ըլլայ: Սովորական կերպով, այսինքն մէկ երեսը կ'ոխելով, հազիւ 22,000 օրագիր կ'երկէր մէկ մեքենայէ ժամի մը մէջ:

— Բարեկամ մը հետեւեալ տողերը կը զրկէ մեզ.

Աղաչեր էիր, կարգաւ երթալու տառն, որ եթէ նշանակելու արժանի բան մը տեսնեմ չմոռնամ Սրբաւորութիւն հաղորդելու... Օձի տը Վիլին շքեղութիւնը կարգէ դուրս կը սեպուի և կրնամ հաստատել որ ուրիշ քաղաքի արուած չ'է այսքան դարդ և այսքան արհեստ երեսն հանել զուարեութեան համար: Բաղմութիւնը զրեծէ տաս հազար հոգի կար և հոսանքի պէս կը ծաւալէր սակեղօծ և ծագկաղարդ սրահներու մէջ: Բաղմութիւն օտարականներ կը գտնուէին հոն որոնց մէջ մէկ

բանի Հայեր ալ նշմարեցի, և որովհետեւ զիս զրեծէ մէկը չճանչնար՝ ամէն աղաւտութիւն ունեցայ ի մօտուստ քննելու մեր ազգայինները: Ասոնցմէ մէկը մանաւանդ ուշադրութիւնս կը զրուէր իր շարժումներով և անձրբունելի կերպարանքով: Մօտեցայ իրեն և ժամերով իր շաւիղը չժողի: Այս՝ տեսակ մը լրատւութիւն է պիտի ըսես. այս, բայց ուրիշ ճար չկար իր երեսը նայելու համար: Այնքան երեւելի մարդերու քով խնջելու ծաղկինակ մը ձեռքը առած բաղմութեան հետ կ'երթեւեկէր անիկա, իր սենեակին մէջ կարծելով զինքը: Ի՞նչ կերպարանք, ի՞նչ շնորք և ի՞նչ մարդավարութիւն. հազիւ թէ ինք զինքս կրնայի դապել ճայծելէն...: Այն գիշերին մօտ բղիղ կի՞ն մը, չգիմանալով՝ ճանչնոր հայու մըցոյց տուաւ ծաղկինակը և դայն կրողը: Անիկա մէկէն մօտեցաւ իր հայրենակիցին և ըսաւ հեգնելով:

— Կ'երեւի թէ հարբուխ ունիք:

— Ի՞րաւ. ես չ'եմ գոար դայն:

— Հասաւ ինչի կը ծառայէ այս ծաղկինակը. կարծեմ թէ սովորաբար ձեռքի մէջ չ'արհուրէր այն:

— Ի՞նչ կ'ըլլայ եղեր

— Սրբաւորութիւն պէս կը խօսիր:

— Է՛, ինչո՞ւ չ'ալիտի խօսիմ Սրբաւորութիւն պէս, Արեւմուտքի մէջ ենք:

— Աղաւ էք խօսելու, բայց...

— Ի՞նչ կ'ըլլայ եղեր:

— Ահա Նաբօլէօն իշխանը կուգայ, ծաղկինակը աղապէս օրօրել չ'...

— Ի՞նչ կ'ըլլայ եղեր:

— Չվայելէր. տմարդութիւն է:

— Մարդութիւն, տմարդութիւն, ամօթ մամօթ մեղի համար չ'է. մենք օտարակոմք ենք:

— Թխրքիայի պատիւը պահելու է:

— Ինծի ինչու այս հոգը: Չպահեմէն ի՞նչ կ'ըլլայ եղեր:

— Նայէ սա օրիորդը ինչպէս կը ծիծաղի:

— Ի՞նչ կ'ըլլայ եղեր: Ես օրիորդներու համար չ'եկայ հոս:

— Հասար:

— Ինծի...

— Եւ ծաղկինակիդ համար...

Վերջը լսել և տեսնել անհնարին չկաւ, վստահ իշխանը կը մօտենար և բաղմութիւնը զիս հետս տարաւ անկէ:

Ահա քեզ « Ի՞նչ կ'ըլլայ եղեր » խօսքին մէկ արդիւնքը և այն Օձի տը Վիլին մէջ. Աստուած միւսներէն պահէ:

Համարաւոր Տըլէյր.

Ի ԲԱՐԻԶ, ԱՐԱՄԵԱՆ ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ.

Paris.— Typographie Arménienne Walder, rue Bonaparte 44.